

SZAKIRODALOM.

A kolozsvári nyomdászat története. *Irta Ferenczi Zoltán.*
Kiadja a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara. Kolozsvár. Ajtai
K. Albert Magyar Polgár könyvnyomdája. 1896. Nagy 8-rét,
VIII+128+2 l.

Amaz alkalmi művek között, melyek a millenium alkalmából jelentek meg, egyik legkiválóbb s legbecsesebb munka az a diszmű, melyet a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara adott ki, A kolozsvári nyomdászat története címmel. Szerzője *Ferenczi Zoltán dr.*, a kolozsvári egyetemi és múzeumi könyvtárak igazgatója.

Mindenek előtt teljes elismerésünket kell kifejeznünk a kolozsvári keresk. és iparkamarának azért az eszméért, melynek megvalósítása oly szerencsésen sikerült e jeles mű által. A könyvnyomtatás, mint iparág, századok óta a legnagyobb, sőt mondhatni legfényesebb mértékben kifejlődve virult Kolozsvártt. Ez iparág történetét megiradni s ez által a magyar bibliográfiának is szolgálatot tenni, ez a terv a *Gámán Zsigmond* keresk. és iparkamarai titkáré, a hajdani derék hirlapíróé és íróé.

A mű szerzője előszavában felemlíti, hogy a rendelkezésére álló rövid idő ellenére is több szempontból örömmel vállalkozott e mű megírására. Igen lelkesen fejti ki azt a tiszteletre méltó szempontját, hogy ez által alkalma nyílik Kolozsvár történelmi multjának egyik legfényesebb s az egész haza előtt is méltán csodálatot keltő oldalát bemutatni, mely tanulságot tesz arról, hogy Kolozsvár nem egy csupán ujabban mesterségesen alkotott művelődési középpont, a minek ma sokan mondják, hanem oly művelődési középpont, mely azzá lett a maga erején s magának egész hazánk művelődéstörténetében halhatatlan érdemeket szerzett.

Ezt a tanulságot nyújtja — folytatja az előszó — városunk nyomdászatának története és Szabó Károly nagy műve is a XVI—XVII-ik század könyvészetéről. Ugyanis 1711-ig az összes hazai nyomdák közül itt jelent meg a legtöbb magyar nyelvű könyv, 327 mű. A Kolozsvárhoz legközelebb álló városokban, mint *Debreczenben* 262, *Lőcsén* 238, *Nagy-Szombathán* 144, a többi városokban mind csak százon alól áll a kiadott magyar könyvek száma.

Igaza van tehát a szerzőnek, mikor ezek után kijelenti, hogy e két század alatt Kolozsvár részint középpontja, részint közvetítője volt a magyar irodalom nagyobb részének. És csakugyan jellemző körülmény ez, amit a szerző megemlít, hogy míg a többi városokban a nyomdászatban bizonyos egyoldalúság uralkodik, a mennyiben a debreczeni nyomda református, a lőcsei evangélikus, a kolozsvári nyomdák a XVI—XVII. században s utóbb is mindenik felekezeti ügyét szolgálják.

Hozzá kell tenni azt — hangsúlyozza ezután a szerző — hogy Szabó Károly művének megjelenése után a *Magyar Könyvszemle* 1886-ig újabb 300 eddig ismeretlen magyar nyomtatványt ismertetett meg, s ez adatok még 36 új adattal gyarapították a kolozsvári kiadványok sorát, melyekkel az összeg 363-ra emelkedik. Ez új fölfedezések csak megerősítik az elébb mondottakat, mert csupán két városra esik belőlük valamivel több: Lőcsére 49, Nagy-Szombatra 43. Ez az arány állandó az újabban fölfedezett régi hazai magyar nyomtatványokban is. De emellett — így a szerző — könnyű belátni azt is, hogy a sorozat mind maig hiányos. A Heltai nyomda kiadványaiból 1600—60-ig oly csekély szám ismert, hogy ez mindenestre csak kis része annak, a mi e nyomdából napvilágot látott. Néha évek soráról egy kiadványát sem ismerjük, noha tudjuk, hogy működött. Ugyanezt mondhatjuk a későbbi időkről is, t. i. hogy sorozatunk semmi esetre sem teljes, ami ugyan a többi hazai nyomdákról is igaz, de aligha ilyen arányban.

Kiemeli a szerző itt, hogy midőn 1753 óta a szigorú könyvizsgálat idejében a kormány gyámkodása a nyomdákra is rátette elaltató kezét, Kolozsvárt is hanyatlott ugyan a nyomdászat, főleg műipari részében, de soha sem volt kevesebb két nyomdánál és termelésük sem apadt. Ugy, hogy 1805 táján, mely időről Beöthy azt jegyzi meg, hogy a szigorú cenzúra miatt nyomdáink száma nagyon megfogyott s egész hazánkban alig volt több tiznél, Kolozsvárt felváltva két, három, sőt négy nyomda is működött.

E szükséges és igen érdekes bevezető megjegyzések után (V. l.) kezdődik a tulajdonképeni mű, mely három részre van osztva, három korszakot ölelvén fel magában, nevezetesen: I. A Heltai nyomda időszaka (1550—1660), 3—22. l.; II. A nyomdászat mint műipar (1669—1784), 39—88. l. és végül a hanyatlás és újraébredés korszaka (1785—1896), 93—116. l.

A könyvnyomtatás eredetének rövid, velős tárgyalása után id. Heltai Gáspár nyomdáját tárgyalja a szerző, gondos életrajzát adván az elmagyarosodott szász könyvnyomtatónak, ki magyar területen a nyolczadik nyomdát állította föl Kolozsvárt s ki nyomdászati munkásságát 1550-ben Hofgreff György társaságában kezdte meg. A szerző rendre veszi a Heltai nyomda összes ismert termékeit, épügy, mint később a többi nyomdakét és évek szerint

elősorolja, sok új adatot fűzven hozzájuk. A legnagyobb figyelemmel követi a nyomda történetét s minden rendelkezésére álló adatot ügyesen csoportosítva, könnyen áttekinthető világos képét adja a könyvnyomtatás Kolozsvártt való fejlődésének.

Rátér ezután a XVI-ik században Kolozsvártt működött második nyomdára, a *jezsuiták* nyomdájára (1581—1588), majd folytatja a Heltai nyomda későbbi sorsát, legnagyobb részletességgel és mégis tömören, egész halmazát sorolván fel az új adatoknak.

A kolozsvári könyvnyomtatás a Heltai nyomda hanyatlásával s elenyészésével fényes korszakba lép. A reformátusok kolozsvári nyomdája azonos a Szenci Kertesi Ábraháméval, ki Oltári gróf Bethlen István segélyével külföldről szép betűket hozat. A nyomda a törökök elől Nagyváradról Kolozsvárra, innen Szebenbe megy. Itt Szenci örökösök nélkül elhalván, nyomdája az erdélyi fejedelmi kincstárra szállott. Később aztán a nyomdát a fejedelem áttétette Kolozsvárra. 1672 október 12-én Apafi Gyulafejérvártt kelt adománylevelével a nyomdát az enyedi és kolozsvári kollégiumoknak ajándékozta. később (1673 április 16-án) a gyulafejérvári fejedelmi nyomdát is, mely szintén Kolozsvárra költözött. A református kollégiumnak így egyszerre nagy és virágzó nyomdája lett, mely ez alakjában *Tótfalusin*g működött. A nyomda kiadványainak pontos és lelkiismeretes felsorolása után a *Veracius* testvéreknek rövid ideig tartott nyomdájával foglalkozik a szerző, majd áttér — igen helyesen egészen külön fejezetben — az »Erdélyi Féniks«-re Tótfalusi Kis Miklóstra.

Művének e része Tóthfalusinak legbecsesebb és legteljesebb eddig megjelent biográfiája, mely a mellett, hogy összefoglalja az eddig megjelent összes Tótfalusi-irodalmat, több igen érdekes új adattal világítja meg e művész és tudós, mert joggal lehet annak nevezni, viszontagságteljes életét. Valóban büszkeség tölti el keblünket, mikor látjuk, hogy a XVII-ik században, mikor még javában dülta Magyarországot s Erdélyt a török, mikor ez ország szerencsétlen politikai viszonyai is annyi vérontást kivántak, Erdélyben a nyomdászatot egy hazáját szerető zseniális mester oly magas fokra emeli, hogy egész Európában nem különb az. Nézzük meg Tótfalusi műveit, akár bibliáját, akár hármastörténetét, a betűk izléses volta és csinosága, a metszetek tökéletessége valóban bámulatos.

Nincs az a francia díszmű, mely egy századdal, sőt két századdal később is különb czimlapmetszeteket tudna felmutatni, mint a külföld fényéből Kolozsvárra *haza* jött magyar könyvnyomtatóé. Ezért helyeseljük, hogy a szerző különös figyelmet fordított Tótfalusira, ki megérdemli, hogy halála után ennyi idővel méltassák halhatatlan érdemeit, melyeket — nem utolsó s nem első eset — kortársai üldözéssel fizettek.

E részben özv. *Lengyel* Andrásné nyomdájának, majd az unitáriusok, reformátusok, s református kollégium, továbbá a jezsuiták nyomdáját tárgyalja a szerző, ki az utolsó részben e nyomdák sorsának előadása után a többi nyomdákat, a múlt század s a jelen kolozsvári nyomdait ismerteti, mindent adatokkal, tömören, világosan.

A munka páratlan szorgalommal és buzgalommal, látható ügyszeretettel van megírva, egész halmaza, kincsesbányája a magyar bibliográfiának. Az újabb bibliografiai irodalom egyik igen becses terméke, melyért tudós és fáradhatatlan szerzője a legteljesebb elismerést érdemel.

Ki kell emelnünk, hogy a mű kiállítása meglepően, valóban megörvendeztetően diszes és izléses, valóságos pompával van kiállítva. Egész sereg pompásan nyomott czimlapmásolat ékesíti és diszes kezdőbetűi, tiszta és izléses nyomása bármelyik fővárosi könyvnyomdának becsületére válnék. *Ajtay K. Albert* könyvnyomdája állította ki ilyen szépen e derék művet, mely valósággal becses és szép ajándék a magyar bibliográfiának a kolozsvári iparkamarától s a szerzőtől. Igen igen óhajtandó volna, hogy ezt a művet s a kolozsvári iparkamara nemes, okos cselekedetét például vegyék az ország több városaiban.

Megjegyezzük még, hogy a munka nem kerül könyvpiacra, csupán 200 példányban nyomtatták, ami persze még inkább emeli az egyes példányok becsét.

— i—s.

Régi magyar költők tára. VI. kötet. XVI. századbeli magyar költők művei. A M. Tud. Akadémia megbízásából közléteszi Szilády Áron. 5. kötet. 1545—1559. Budapest, 1896. VIII+403 lap.

Ily czímmel jelent meg a M. Tud. Akadémia e nagybecstű kiadványának oly régóta és óhajtva várt hatodik kötete, mely 15 év költői termékét s 18 névszerint ismert és számos névtelen magyar költő műveit foglalja magában. E kötetben vannak *Szegedi Kis István, Sziráki Balázs, Armbrust Kristóf, Mádai Mihály, Ráskay Gáspár, Gyulay István, Heltai Gáspár, Töke Ferencz, Szegedi Gergely, Pap Benedek, Baráth István, Nagyfalvi György, Vilmányi Libécz Mihály, Békési Balázs, Gergely mester* összes magyar verses alkotásai s e gazdag tartalomban leli a »nonum prematur in annum« pontos betartását, magyarozatát és mentességét is egyuttal. Mert e kötet is, mint a többi előzői, bő, mondhatni kimerítő életrajzi »jegyzetek«-kel van ellátva minden egyes íróról. Micsoda nehézségekbe ütközik e szétszórt adatok összereszesgetése oly írókról, kiknek eddig a nevénel alig tudtunk egyebet, csak az tudja, a ki valaha megpróbálkozott vele. Nagyobb apparatussal senki se dolgozik e téren irodalomtörténészeink közül Sziládynál, a ki bámulatosan tudja e művében értékesíteni